

JAVNO PRAVO so pravna pravila, ki jih oblikuje država *kot oblastni subjekt*, tj. z uporabo sredstev oblasti.

Delitev

Javno pravo se ukvarja z javnim interesom državljanov in se deli po področjih dela:

- ustavno pravo - pravo človekovih pravic, organizacije državne oblasti in temeljnih ekonomsko-socialnih razmerij, lokalna samouprava
- upravno pravo - pravo organizacije in delovanja državne uprave (glej zlasti upravni postopek)
- kazensko pravo - pravo kaznovanja storilcev kaznivih dejanj (in drugih kaznivih ravnanj), določa kaznivo dejanje in sankcijo zanj, ter postopek ugotavljanja storilstva
- pravo gospodarske ureditve - gospodarske družbe, posebej banke in zavarovalnice, finančni predpisi
- javne finance - pravo proračunskih porabnikov (proračun; zakonitost in smotrnost porabe javnih sredstev)
- pravo socialne varnosti - zdravstveno in pokojninsko zavarovanje, otroški dodatek, socialne pomoči, ...
- mednarodno pravo - zlasti pravo Evropske skupnosti
- posebne zvrsti, npr. vojno in vojaško pravo.

Splošno

Zasebniki kot naslovljenci teh pravil *morajo njihovo vsebino sprejeti*; se pravi, so v izrazito podrejenem položaju (imajo pa na voljo sredstva demokratičnega nadzora (glej civilna družba)).

Tipičen splošni javnopravni akt je zakon (sprejet v parlamentu po zakonodajnem postopku), od posamičnih pravnih aktov pa upravna odločba, s katero upravni organ oblastveno odloči o pravici posameznika - npr. tujcu lahko ali ne podeli državljanstvo, pri čemer gleda najprej zakonite pogoje, in če so vsi izpolnjeni, odloči po prostem preudarku.

Načela

Temeljna načela javnega prava:

- sledenje javnemu interesu - vsebina pravil javnega prava mora biti v večinskem interesu državljanov
- zakonitosti - omejenost z ustavo, mednarodnim pravom in zakoni (v tem vrstnem redu):
 - materialna zakonitost - državni organi lahko in morajo ravnati točno tako, kot veli zakon (izjema je že omenjeno načelo prostega preudarka). Zasebniki nasprotno lahko počnejo vse, kar ni izrecno prepovedano z zakonom.
- postopkovna zakonitost (due process): javnopravni akti morajo biti sprejeti v postopku, kot ga določa zakon: upravni akti npr. v upravnem postopku. Postopek varuje šibkejšega udeleženca v postopku

Pravila javnega prava sprejemajo in nato izvršujejo javnopravni subjekti, ki so:

- državni organi (vlada, ministrstva in organi v njihovi sestavi (zlasti upravne enote), javne agencije, javni zavodi, javni skladi, javna podjetja)
- organi samoupravnih skupnosti (občine, deli občin)
- zasebniki, na podlagi javnega pooblastila

Postopati morajo po splošnem upravnem postopku, v kolikor z zakonom ni določen drug postopek (postopkovna zakonitost).

NORMA je navodilo, ki usmerja vedenje v situacijah oz. opredeljuje primerno vedenje v posamezni kulturi.

Norme se uveljavljajo s:

- pozitivnimi (nagrade) sankcijami in
- negativnimi (kazni) sankcijami, ki so:

- formalne (npr. kazen)
- neformalne (npr. neodobranje)

USTAVA je najvišji splošni pravni akt, s katerim država predpiše splošna načela in oblike svoje politične in družbene ureditve. V ustavo so običajno zapisana splošna veljavna načela, s katerimi se strinjajo skoraj vsi državljeni, zato je za njen sprejem in spremembo v parlamentu običajno potrebna dvotretjinska večina, z njo pa morajo biti usklajeni tudi vsi drugi pravni akti, ki sestavljajo pravni red države, za kar v mnogih demokracijah skrbi ustavno sodišče.

CIVILNO PRAVO je pravo odnosov med zasebniki. Država v pravnih razmerjih civilnega prava ni neposredno udeležena (kot je v drugi temeljni pravni panogi, javnem pravu).

Civilno pravo se deli na:

- obligacijsko pravo - pravo obveznosti (pogodbe, odškodninske obveznosti, ..);
- stvarno pravo - pravo pravic na stvari (zlasti lastninske pravice);
- dedno pravo - pravo prehoda lastnine umrlega na dediče;
- družinsko pravo - pravo osebnih stanj (zakonska zveza, zunanjzakonska skupnost, družina).

KAZENSKO PRAVO je celota pravnih pravil in pravnih načel, ki opredeljujejo kazniva dejanja, kazensko odgovornost in kazenske sankcije.

Temeljna načela kazenskega prava so: načelo človekovega dostojanstva in humanosti, načelo legitimnosti in omejenosti represije samo na nujne primere (*prisila kot ultima ratio*), načelo zakonitosti (*Nullum crimen nulla poena sine lege poevia; Nullum crimen sine lege certa*), načelo subjektivne ali krivdne odgovornosti ter načelo sorazmernosti med kaznivim dejanjem in kaznijo.

Kazensko pravo ima splošni in posebni del. Predmet splošnega dela so načela kazenskega prava in vsa tista pravna pravila, ki se nanašajo na zasnovno in skupne značilnosti vseh kaznivih dejanj, na splošne pravine in predpostavke kazenske odgovornosti in na sistem kazenskih sankcij. Posebni del pa zajema opise kaznivih dejanj, ki so razvrščena po različnih skupinah.

PRAVNI AKT je dejanje, ki ima pravne posledice; torej spremeni pravni položaj posameznika oz. pravne osebe.

Tipični pravni akt je upravna odločba (npr. odločba inšpektorja), s katero upravni organ odloči o pravicah, obveznostih in pravnih koristih posameznika oz. pravne osebe. Ali pa najemna pogodba, sodna odločba ali tudi dejanje, s katerim nekdo drugemu povzroči škodo, tako da po samem zakonu nastane odškodninska obveznost.

Sprememba v pravnem položaju

Bistveno za pravni akt je torej povzročitev pravnih posledic; pravni položaj posameznika - njegove pravice in obveznosti - se spremenijo. Spremembo lahko vidimo kot poseg v naše pravice, zato je zoper praktično vsak pravni akt zagotovljeno pravno varstvo. Tako tudi določa Ustava RS v 25. členu (pravica do pravnega sredstva): *Vsakomur je zagotovljena pravica do pritožbe ali drugega pravnega sredstva proti odločbam sodišč in drugih državnih organov, organov lokalnih skupnosti in nosilcev javnih pooblastil, s katerimi ti odločajo o njegovih pravicah, dolžnostih ali pravnih interesih.*

Pravnih posledic pa ne povzroča materialni akt (ali tudi realni akti). Materialni akti so v glavnem vmesna procesna dejanja: to da nas policist ustavi, da nam je vloga vročena, ali da pri sodišču podamo ustno izjavo. Spremembo pravnega položaja zakoliči šele končna odločba (npr. sodba sodišča ali policijski kaznovalni nalog), ki pa je pravni akt in zato se zoper njega lahko tudi pritožimo.

Vrste

Pravni akti so lahko zasebnopravne ali javnopravne (in seveda mešane) narave:

- [javnopravne](#) akte bolj ali manj *enostransko* oblikuje državni organ, organ lokalne skupnosti ali nosilec javnega pooblastila. Pri tem uporablja oblastne pravice, ki ostalim (zasebnikom) niso na voljo. Javnopravni akti zasledujejo [javni interes](#). Učinkujejo proti vsem naslovljencem (jih določi akt sam); ne le proti strankam, ki so ga sprejele.
- [zasebnopravni](#) akt sprejmejo stranke s *soglasjem*, so torej enakovredne ali, pravniško, prirejene. Učinkuje le med njimi (inter partes), izjemoma tudi za tretje osebe, ki niso sodelovale pri sprejemu akta.
- pravni akti mešane narave vsebujejo določene elemente javnega prava (npr. koncesija ali akt o ustanovitvi javnega zavoda, pri kateri sodeluje tudi zasebnik). Glede teh elementov je država privilegirana; zasebnik se mora prilagoditi javnemu interesu.

Spet druga delitev: pravni akti so v glavnem splošni in abstraktni ter posamični in konkretni:

- [splošni pravni akt](#) naslovljencev ne imenuje poimensko, ampak jih opiše po bistvenih značilnostih (zakon)
- [posamični pravni akt](#) naslovljence nasprotno imenuje poimenonsko (sodba)
- abstraktni pravni akt ureja celo sorto situacij z določeni bistvenimi znaki (zakon - *kdor drugemu povzroči škodo* - škoda je lahko v mnogih oblikah)
- konkretni pravni akt nasprotno uleja le eno, konkretno situacijo (npr. sodba v tej in tej zadevi)

Kot rečeno, večina splošnih aktov je hkrati tudi abstraktnih (zakon ureja neko splošno situacijo za vse prebivalce), večina posamičnih aktov pa hkrati konkretnih (sodba zadeva to in to osebo glede te in te peripetije).

Splošni in konkretni pravni akt je denimo Zakon o odpravi posledic suše, ki ureja konkretno nesrečo, a splošno opisuje upravičence. Posamični in abstraktni pravni akt je teoretično manj obdelan in v praksi redkej: npr. poslovnik parlamenta, ali ustanovni akt določene pravne osebe. Teorija ga kot takega ne obravnava preveč.

Vrsta akta določa [pravno varstvo](#) posameznika, ki so mu z aktom kršene pravice:

- zoper splošne pravne akte postopek [presoje ustavnosti in zakonitosti](#)
- zoper posamične pravne akte pa najprej pravno sredstvo (redno in izredno) in šele potem [ustavna pritožba](#).

PODZAKONSKI AKT je [pravni akt](#) z nižjo stopnjo veljave od [zakona](#).

To pomeni, da:

- mora biti sprejet in izvajan v skladu s postopkom, ki ga postavi zakon ([postopkovna zakonitost](#)) in
- njegova vsebina mora biti v skladu z zakonom

Podzakonski akt sprejme državni organ, organ lokalne skupnosti ali nosilec javnega pooblastila (glej [javno pravo](#)), in sicer:

- podzakonski akti državnih organov
 - uredbe in sklepi [vlade](#)
- navodila, pravilniki ministrstev
- upravne odločbe in sklepi upravnih enot, inšpektoratov in drugih organov v sestavi ministrtev, ter javnih agencij, javnih skladov in javnih zavodov, ter javnih podjetij
- splošni akti za izvajanje javnih pooblastil od nosilec javnih pooblastil
- sodbe in sklepi [sodišč](#)
- in še kaj

Za sprejetje je načeloma potrebno izrecno zakonsko pooblastilo.

Varstvo proti podzakonskemu aktu je odvisno od tega, ali je [konkretni](#) ali [splošni](#):

- zoper splošne akte presoja ustavnosti in zakonitosti
- zoper konkretne pravne akte najprej [pritožba ali drugo enakovredno redno pravno sredstvo](#), nato še izredna pravna sredstva, nato [ustavna pritožba](#).

PAR STVARI V ZVEZI Z USTAVNOSTJO IN ZAKONITOSTJO

153. člen (uskklajenost pravnih aktov)

Zakoni, podzakonski predpisi in drugi splošni akti morajo biti v skladu z ustavo.

Zakoni morajo biti v skladu s splošno veljavnimi načeli mednarodnega prava in z veljavnimi mednarodnimi pogodbami, ki jih je ratificiral državni zbor, podzakonski predpisi in drugi splošni akti pa tudi z drugimi ratificiranimi mednarodnimi pogodbami.

Podzakonski predpisi in drugi splošni akti morajo biti v skladu z ustavo in z zakoni.

Posamični akti in dejanja državnih organov, organov lokalnih skupnosti in nosilcev javnih pooblastil morajo temeljiti na zakonu ali na zakonitem predpisu.

154. člen (veljavnost predpisov in njihovo objavlanje)

Predpisi morajo biti objavljeni, preden začno veljati. Predpis začne veljati petnajsti dan po objavi, če ni v njem drugače določeno.

Državni predpisi se objavljajo v državnem uradnem listu, predpisi lokalnih skupnosti pa v uradnem glasilu, ki ga te same določijo.

155. člen (prepoved povratne veljave pravnih aktov)

Zakoni, drugi predpisi in splošni akti ne morejo imeti učinka za nazaj.

Samo zakon lahko določi, da imajo posamezne njegove določbe učinek za nazaj, če to zahteva javna korist in če se s tem ne posega v pridobljene pravice.

156. člen (postopek za oceno ustavnosti)

Če sodišče pri odločanju meni, da je zakon, ki bi ga moralo uporabiti, protiustaven, mora postopek prekiniti in začeti postopek pred ustavnim sodiščem. Postopek pred sodiščem se nadaljuje po odločitvi ustavnega sodišča.

157. člen (upravni spor)

O zakonitosti dokončnih posamičnih aktov, s katerimi državni organi, organi lokalnih skupnosti in nosilci javnih pooblastil odločajo o pravicah ali o obveznostih in pravnih koristih posameznikov in organizacij, odloča v upravnem sporu pristojno sodišče, če za določeno zadevo ni z zakonom predvideno drugo sodno varstvo.

Če ni zagotovljeno drugo sodno varstvo, odloča v upravnem sporu pristojno sodišče tudi o zakonitosti posamičnih dejanj in aktov, s katerimi se posega v ustavne pravice posameznika.

158. člen (pravnomočnost)

Pravna razmerja, urejena s pravnomočno odločbo državnega organa, je mogoče odpraviti, razveljaviti ali spremeniti le v primerih in po postopku, določenih z zakonom.

159. člen (varuh človekovih pravic in temeljnih svoboščin)

Za varovanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin v razmerju do državnih organov, organov lokalne samouprave in nosilcev javnih pooblastil se z zakonom določi varuh pravic državljanov.

Z zakonom se lahko za posamezna področja določijo posebni varuhi pravic državljanov.